

Aloitan Teemu Ikosen erinomaisesta katsauksesta narratologian uusiin suuntauksiin tässä numerossa. Kertoessaan ”narratologisesta julkaisutoiminnasta” hän lukee joukkoon mukaan psykologi Michael Bambergin toimittamat *Studies in Narrative* (kirjasarja) ja *Narrative Inquiry* (aikakauslehti). Luen tämän niin, että esimerkiksi oma kiinnostukseni kertomukseen ja kerronnallisuuden tulee näin luetuksi osaksi narratologiaa. Olen itse eri mieltä siitä, onko tämä ihan perusteltua. Monet kerronnallista tutkimusta tekevät kollegani katsovat, että he eivät ole narratologeja.

Kysymys ei kuitenkaan ole vain nimeämisestä, sillä olisi helppo tyytyä puhumaan narratologian kapeasta ja avarasta tulkinnasta. Ongelma on siinä, että luettuaan ensin ”kerronnallisen tutkimuksen” osaksi narratologiaa, Ikonen kuitenkin jatkossa sivuuttaa tämän tutkimuksen keskeisen esityslistan, siitä 1980-luvun alusta alkaen vaivanneet kysymykset. Ikonen on tässä hyvässä seurassa. Myös Mark Currie (1998) kuvaa ensin ilahtuneena siitä, miten laajalle kertomuksen tutkimus on ulottunut, mutta esittelee sitten vain yhden sektorin ja yhden esityslistan kertomuksen teorian kehityksenä.

En kuitenkaan ole liikkeellä kritisoidakseni Ikosta tai Currie’ä. Väitän nimittäin, että myös ”kerronnallisen käänteen” tarina sisältää saman inklusion ja eksklusion dynamiikan. Tarinassa oletetaan tieteidenvälinen ”kerronnallinen” kenttä, mutta samaan hengenvetoon unohdetaan narratologia ja kirjallinen kertomus. Tämän sokean pisteen seuraukset kiteytyvät esimerkiksi usein toistetussa kertomuksen luonnehdintana vain alun, keskikohdan ja lopun kehänä.

Martin Kreiswirth (2000, 296) kirjoittaa, että ”suurin piirtein vuoden 1980 jälkeen kertomuksen tutkimus on asteittain siirtynyt etäämmäksi silloisista hallitsevista semioottisista ja narratologisista näkökulmista”. Kirjalliset ja kielelliset tutkimuksen muodot jäivät sivummalle, kun sosiolingvistiikasta, pragmatiikasta ja kehityspsykologista lainatut metodit tulivat muotiin. Mutta mikäli Currien ja Ikosen kuvauksiin on uskomisen, tästä ei ainakaan ollut kysymys. Narratologia ei kadonnut minnekään tai jäänyt muistomerkin asemaan. Syntyi vain kokonaan uusi tutkimuksen kenttä. Kertomuksen tutkimus jakaantui kahtaalle. Nyt myös kertomukset tutkimuksen uusista virtauksista ja ajatuksista näyttävät jakaantuvan kahtia.

Kreiswirthin teesin takana voi olla myös toinen yksinkertaistus. Esimerkiksi suomalaisessa sosiologiassa narratologia tarkoittaa yleensä *greimasilaista*, semioottista analyysii (esim. Sulkunen & Törrönen 1997; Alasuutari 1996). Tältä kannalta Currien ajatus ”poststrukuralistisesta narratologiasta” olisi ilmeinen oksymoron.

Eletty kertomus

Ikosen artikkeli tuo esiin kiinnostavan käsitteellisen muutoksen narratologian piirissä. Jos vakiintunut tapa on ollut viitata kertomuksella esitykseen jostain, joka tapahtui, uudet narratologian suuntauksiset siirtävät käsitteen tietämisen, kognition aspektiksi. Tämä ei ole ollut mitenkään vieras ajatus myöskään ”narratiivisen tutkimuksen” puolella (Bruner 1991; Herman 2001). Historioitsija Louis O. Mink julkaisi artikkelinsa *Narrative form as a Cognitive Instrument* niinkin

varhain kuin vuonna 1978 (Mink 1987).

Silti kiinnostavin käsitteen laajennus ”kerronnallisen tutkimuksen” puolella on ollut ajatus *kertomuksen elämisestä*. Tämä elämän ja kertomuksen punoutumisen teema ei puolestaan esiinny lainkaan Ikosen tai Currien tarinoissa. Narratologian piirissä tätä keskustelua on kyllä käyty ”kertomus teemana” -näkökulmasta (Prince 1992). Erityisesti Sartren *Inholla* on ollut suorastaan klassisen kiistakapulan paikka puhuttaessa elämästä kertomuksena (MacIntyre 1984; Randal 1977; Freeman 1993).

Inhon Roquentin pohtii sitä, oliko hän kokenut seikkailuja vai ei. Roquentinin mukaan seikkailu kuuluu vasta kertomukseen, ei elämään (Sartre 1937). Näyttääkin siltä, että koko keskustelu kertomuksen ja elämän suhteista tuli tunnetuksi monien kieltävien teesien kautta. Louis Mink (1987, 60) saattoi provosoida koko keskustelun esittämällä vuonna 1970 julkaistussa esseessään selkeän teesinsä: ”Tarinoita ei eletä vaan kerrotaan. Elämällä ei ole alkua, keskikohtia tai lopetuksia; on kohtaamisia, mutta suhteen alku liittyy kertomukseen, jonka kerromme asiasta jälkeensä; ja eroamisia, mutta lopullisia eroja vain tarinassa”. Vastatessaan Barbara Hardyn (1968) ajatuksiin Mink kiteyttää vielä yhden vastaisten keskustelujen teeman sanomalla, että ”näyttää todemmalta sanoa, että kerronnalliset ominaisuudet ovat siirtyneet taiteesta elämään” (mt., 60).

Seuranneen keskustelun ideana näytti olevan pyrkimys osoittaa, että asiat ovat juuri päinvastoin. Alasdair MacIntyre (1984) teki ensimmäisenä tunnetuksi idiomin ”elää kertomusta”. Hänen kirjansa kautta tuli tunnetuksi myös ajatus kerronnallisesta identiteetistä. Sen mukaan emme voi perustaa jatkuvuuttamme mihinkään psykologisiin piirteisiin, vaan ainoa keino on nähdä itsemme ikään kuin romaanin henkilöinä. Osa MacIntyren argumentaatiosta on ilmeisen kestävä (esim. ajatus siitä, että tunnistaissimme arjessa keskustelujen lajityyppensä samaan tapaan kuin puhetekejiä). Idea kertomuksen elämisestä liittyy puolestaan vahvasti teleologisuuden, tavoitteellisuuden ajatukseen. Arvaamaton, kontingenssi sopii vähän huonommin kertomuksen elämisen ajatukseen. Voisi ajatella, että kontingenssin ravistelu pakottaa ihmisiä hylkäämään vääriksi tai riittämättömiksi käyneitä kertomuksia. Mutta elämän ja tarinan suurta jatkuvuutta korostava MacIntyre ei näe mahdolliseksi juuri tätä yksilöllistä tarinan editointia. Oikea kertomus tulisi pikemminkin löytää oikeanlaisen traditioon asettumisen kautta.

Elämästä nouseva kertomus

Mink tuli siis ohimennen epäilleeksi, että uniimme ja kokemuksiimme liittyvä kertomuksen muoto on peräisin pikemminkin taiteesta kuin kokemuksesta. Fenomenologi ja Husserlin kääntäjä David Carr (1986) otti tehtäväkseen kääntää tämän suhteen toisin päin. Hänen ideansa oli osoittaa, että kertomus on kaiken aikaa jo kokemuksen ja toiminnan osa, ja että taidetta ei tässä yhteydessä tarvitse oikeastaan käsitellä lainkaan. Husserlia seuraten Carr esittää, että esimerkiksi melodiana ei voi koskaan kuulla vain erillisiä nuotteina tai sekvenssinä, jollaisena Hayden White (1987, 24) oli halunnut kuvata inhimillistä peruskokemusta. Melodiaa kuunnellessa edelliset nuotit ovat mukana kokemuksessa, samoin kuin tulevien nuottien odotus. Jo siis passiiviseen

kokemukseen sisältyvä selvä ajallinen jäsenitys (Carr 1986, 21-30).

Carr etenee esittämään, että myös toimintaan sisältyvä ajallinen ja narratiivinen rakenne. Tämän hän perustelee käyttämällä tenniksen syöttöä esimerkkinään: syötön jokainen osa saa merkityksensä vain kokonaisuuden, onnistuneen syötön päämäärän näkökulmasta. Toiminta ei näin suinkaan koostu vain peräkkäisistä, irrallisista eleistä. Suuremmissa pallon, pelin ja ottelun kokonaisuudessa kukin edeltävä tavoite puolestaan muuttuu keinoksi laajemman tavoitteen suhteen (mt., 30-57). Toiminta jäsenyy alun alkaen rakenteina, joissa on alku, keskikohta ja loppetus. Keinon ja päämäärän, lähdön ja paluun suhteet ovat esimerkkejä siitä, miten kerronnalliset rakenteet jäsentävät alun alkaen elämää.

Carr tarkastelee fenomenologina maailmaa yhden tietoisuuden ja yhden ihmisen toimelaisuuden näkökulmasta, eikä hän välttämättä ole kovin sensitiivinen eri tavoin ajattelevien vastustajiensa suhteen. Paul Ricoeur (1991b, 181) on esimerkiksi korostanut tärkeää näkökulmaeroa erottamalla toisistaan ”toiminnan teorian” (oikeastaan teorian yhden ihmisen toiminnasta) ja ”historian teorian”. Ensimmäinen liikkuu juuri yksilön motiivien, päämäärien ja keinojen tasolla. MacIntyre ja Carr osoittavat hyvin, että tällä alueella on paljon enemmän järjestystä, ajallista jäsenystä ja kerronnallisia rakenteita kuin Whitea tai Minkiiä lukiessa voisi päätellä. Mutta ”historian teorian” tulisi ottaa huomioon myös ihmisten moninaisuus, tekojen arvaamattomat, satunnaiset ja nurinkuriset seuraukset.

On siksi aika ongelmallista, että toiminnan mallina on niin yksin tehtävä ja yksin hallittava teko kuin tenniksen syöttö. Voiko syöttämistä verrata lainkaan Aristoteleen alun, keskikohdan ja lopetuksen ajatukseen? Vaihtuuko onni kesken syötön, muuttuuko henkilö, tajuammeko tilanteesta tai henkilöistä jotain uutta? Jos syötön toimituksessa onkin ajallinen jäsenitys, sen kerronnallisuutta voi pitää hyvin vähäisenä. Jos historiassa – ja maailmassa – on alkuja ja loppuja ikään kuin valmiina, niin mistä johtuvat kiistat uuden ajan alun paikantamisesta? Milloin suomettumisen kausi loppui?

Musiikin kuuntelu on sekin ongelmallinen esimerkki. Kyseessä on yhden asian kuuntelu ja yhden aistin keskittynyt seuraaminen. Itse asiassa, kyseessä on taiteen ja siten järjestäytyneen muodon seuraaminen. Kadulla, maailmassa, ei välttämättä ole tarjolla samaa kokemuksen melodista jatkuvuutta. Sartre ironisoi juuri samaa opettajansa Husserlin ajattelua *Inhossa*. Roquentin on ihastunut tiettyyn jazzlevyyn, jota hän haluaa kuulla aina kahvilassa käydessään. Mutta Sartre katkaisee melodisen kokemuksen, kun sankari jää miettimään niitä näitä. On myös teknisiä ongelmia: ”Urteet ovat tästä varmaan vioittuneet, koska levy päästää raapivan äänen. On jotain ahdistavaa siinä, että neulan pienet hypähtelyt eivät saa sävelmää levystä puhtaana. Se on liian kaukana – kaukana tuolla puolen” (Sartre 2000, 250). Sartre rinnastaa myös melodian ja romaanin puhuessaan kuvittelemastaan säveltäjästä ja laulajasta: ”Juutalainen ja neekerinainen ovat minulle melkein kuin vainajia ja romaanin sankareita: he ovat olemassa, mutta ovat myös sovittaneet syntinsä” (mt., 252).

Kenties vastaan väittämisen logiikka on hallinnut liikaa koko keskustelua. Tuleeko kertomus ja sen muoto lopulta kokemuksesta vai taiteesta? Onko jotain alkuperää, josta sen tulisi nousta?

Eikö elämisen ja kertomisen keskeytymätön toisiinsa kietoutuminen tee yhden, ratkaisevan vai-
kutussuunnan etsimisen hieman turhanaikaiseksi tehtäväksi?

Kertomus metaforana

Keskustelu ei tietenkään rajautunut vain näihin puheenvuoroihin. Kertomus omaksuttiin laajasti elämän metaforana. Tarinoitu elämä (Rosenwald & Ochberg 1992), sisäinen tarina (Hänninen 1999) ja ontologinen kertomus (Somers 1994) sopivat esimerkeiksi keskustelussa esiin tulleista, elämän ja kertomuksen suhdetta pohtineista käsitteistä.

Jos arvioi kriittisesti koko tätä laajaa keskustelua kertomuksen elämisestä, niin kirjoittajat sekä puolesta että vastaan tuntuvat jatkuvasti operoivan verrattain yksinkertaisella ja perinteisellä kertomuksen mallilla. Jos Hayden White pelkäsi, kärjistäen, että historian kirjoitus rajoittuu konventionaalisiin kertomuksiin, David Carr oli kärjistäen ilahtunut siitä, että itse elämä on konventionaalinen kertomus.

Pidän siis ongelmana sitä, että niin suuri osa kerronnallisen käänteen kirjallisuudesta tuntuu sivuuttavan kirjallisen, fiktiivisen ja kokeellisen kertomuksen teoretisoidessaan elämän, koke-
muksen ja kertomuksen suhteista. On tietysti poikkeuksia, kuten Paul Ricoeur (1984-1988), Jerome Bruner (1987, 1991) tai Mark Freeman (1993). Toisaalta on aika ongelmallista, että tuoreessa kerronnallisen psykologian oppikirjassa on viitteitä vain kerronnallisen käänteen omiin klassikkoihin, mutta viitteet narratologiaan ja kirjalliseen kertomukseen puuttuvat kokonaan (Crossley 2000). Julkilausutun monitieteinen kenttä uhkaa siis ilmeisesti kääntyä sisäänpäin.

Leikkaavatko nykyisen narratologian ja kerronnallisen tutkimuksen kentät ja kysymyksen asettelut sitten millään kohtaan hedelmällisesti? Seuraavat esimerkit tuntuvat ainakin mahdol-
lisilta:

Kertomus fiktion teemana. Gerald Prince (1992) keskustelee aivan ilmeisesti monista ker-
ronnallisen käänteen teemoista kiinnostavassa kirjassaan, mutta juurikaan viittaamatta narra-
tologian ulkopuoliseen kirjallisuuteen. Ja kuitenkin, "Emma [Bovary] wants to be a narrative. She wants to replace existence with narrative, to discover and invent herself through narrative." (mt., 70.) On aika selvää, että tällä keskustelulla on tärkeitä liittymäkohtia kertomuksen elämistä koskevan keskustelun kanssa, ja että sitä voisi jatkaa ja täydentää sen avulla. Myös nykyinen fik-
tio sekoittaa narratologian ja kertomuksellisen käänteet keskustelut. Paul Austerin *Moon Palace* –romaanin päähenkilö kuvaa yhtä nuoruutensa hetkeä:

"If life was a story, as Uncle Victor had often told me, and each man was the author of his own story, then I was making it up as I went along. I was working without a plot, writing each sentence as it came to me and refusing to think about the next. All well and good, perhaps, but the question was no longer whether I could write the story off the top of my head. I had already done that. The question was what I was supposed to do when the pen run out of ink" (Auster 1989, 42.)

Austerin kaltaiset kirjailijat sekoittavat sujuvasti nämä kaksi erilaista diskurssia, joten niiden hallinta ei ilmeisesti olisi haitaksi narratologiankaan puolella.

Lääketeiede ja oikeus näyttävät tällä hetkellä siinä mielessä poikkeuksellisen kiinnostavilta alueilta, että kertomus on matkannut sinne sekä kirjallisuustieteen että kerronnallisen käänteen kautta. Siten sekä psykologi Jerome Bruner että kirjallisuuden tutkija Peter Brooks on lähestynyt oikeutta kertomusten kannalta. Kohtaavatko alueet ja keskustelut edes näissä molemmille vieraisissa leikkauskohdissa?

Lopulta ei ole kovin vaikea löytää M.M. Bahtinin kaltaisia kirjoittajia, jotka virittävät tutkijasta sekä muuntuvan narratologian että kertomuksellisen käänteen puolella, sekä teoreettisessa keskustelussa että esimerkiksi suullisten kertomusten analyysissä. Kuten Paul Ricoeur sanoo, rakennamme kerronnallista identiteettiämme fiktiivisten ja faktuaalisten kertomusten avulla. Fiktio on yksi tärkeä lähde, josta voimme oppia uusia ääniä, joilla taas voimme kertoa itseämme uusin tavoin (Ricoeur 1991a, 32).

Lähteet

- ALASUUTARI, PERTTI (1996) *Toinen tasavalta: Suomi 1946-1994*. Tampere: Vastapaino.
- AUSTER, PAUL (1989) *Moon Palace*. Harmondsworth: Penguin.
- BRUNER, JEROME (1987) Life as Narrative. *Social Research*, vol. 54, No. 1 (Spring 1987), 11-32.
- BRUNER, JEROME (1991) The Narrative Construction of Reality. *Critical Inquiry* 18 (Autumn 1991), 1-21.
- CARR, DAVID (1986) *Time, Narrative, and History*. Bloomington/ Indianapolis: Indiana University Press.
- CROSSLEY, MICHEL L. (2000) *Introduction to Narrative Psychology*. Buckingham & Philadelphia: Open University Press.
- CURRIE, MARK (1998) *Postmodern Narrative Theory*. Houndmills, Basingstoke: Palgrave.
- FREEMAN, MARK (1993) *Rewriting the Self: History, memory, narrative*. London and New York: Routledge.
- HARDY, BARBARA (1968) *Towards a Poetics of Fiction: An Approach through Narrative*. *Novel* 2: 5.
- HERMAN, DAVID (2001) Narrative Theory and the Cognitive Sciences. *Narrative Inquiry* 11 (1), 1-34.
- HYVÄRINEN, MATTI (tulossa) *Life as Sequence and Narrative: Hayden White meets Paul Auster*. Kuisma Korhonen (toim.): *The Tropes for the Past. Hayden Whiter and the History/ Literature Debate*.
- HÄNNINEN, VILMA (1999) *Sisäinen tarina, elämä ja muutos*. Acta Universitatis Tamperensis 696. Tampere: Tampereen yliopisto.
- HÄNNINEN, VILMA (2004) *A Model of Narrative Circulation*. *Narrative Inquiry* 14:1, 69-85.
- LEJEUNE, PHILIPPE (1989) *On Autobiography*. Transl. Katherine Leary. Minneapolis: University of Minnesota Press.

